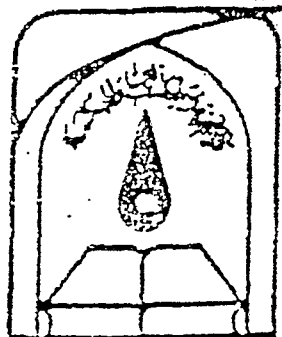

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

133

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده علوم انسانی

رساله دوره دکتری جامعه‌شناسی

**طراحی الگوی جامعه‌شناختی انزوای اجتماعی
در شهر تهران**

مهدی امیرکافی

استاد راهنما:

دکتر مسعود چلبی

اساتید مشاور:

دکتر منوچهر محسنی

دکتر عماد افروغ

تابستان ۱۳۸۳

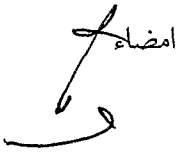

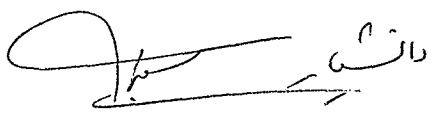
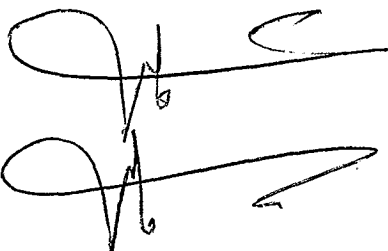
کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران

۱۵۱ / ۱۱۷ / ۱۳۸۳

۹۴۲۰۱

تاییدیه اعضای هیأت داوران حاضر در جلسه دفاع از رساله دکتری

اعضاء هیأت داوران نسخه نهایی رساله آقای مهدی امیرکافی تحت عنوان طراحی الگوی جامعه شناختی انزوای اجتماعی در شهر تهران را از نظر فرم و محتوا بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه دکتری پیشنهاد می کنند.

اعضاء هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
۱- استاد راهنما	مهدی رحیمی	استاد	
۲- استاد مشاور	منوچهر حسینی	دانشیار	غائب
۳- استاد مشاور	عمار افروغ	استاد	ه
۴- استاد ناظر	علیر کاروان	استاد	
۵- استاد ناظر	سعید سعیدی	دانشیار	
۶- استاد ناظر	خرم سهرابی	دانشیار	
۷- استاد ناظر	محمدرضا جعفری	دانشیار	
۸- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی	برای اطلاع از نام اعضای هیأت داوران		

۱۰۳۰۲

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است. بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله)ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد / رساله دکتری نگارنده در رشته جامعه شناسی است که در سال ۱۳۸۳ در دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم / جناب آقای دکتر مسعود چلبی، مشاوره سرکار خانم / جناب آقای دکتر منوچهر محسنی و مشاوره سرکار خانم / جناب آقای دکتر عماد افروغ از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده ۶: اینجانب مهدی امیر کافی دانشجوی رشته جامعه شناسی مقطع دکتری تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

۱۳۸۳/۱۱/۱۵

نام و نام خانوادگی: مهدی امیر کافی

تاریخ و امضا:

۱۳۸۳، ۵، ۳

را از اطلاع داشته باشم که در این
تاریخ امضا کرده ام

تقديم به همسر

تشکر و قدردانی:

حمد و سپاس خداوند بزرگ را که مرا یاری نمود تا بتوانم رساله تحصیلی خود را به اتمام برسانم. امیدوارم، این پایان‌نامه آغازی برای انجام تحقیقات موفق آینده باشد و از این طریق بتوانم بضاعت علمی خود را در راه پیشرفت و آبادانی میهن عزیز «ایران» بکار گیرم.

لازم می‌دانم از جناب آقای دکتر مسعود چلبی، استاد محترم رشته جامعه‌شناسی که دلسوزانه مرا راهنمایی کرده‌اند و در لحظه لحظه انجام این تحقیق با نظرات ارشادی خود موجبات تشویق و دلگرمی مرا فراهم ساخته‌اند، صمیمانه تشکر و قدردانی نمایم. از راهنمایی‌ها و نظرات ارزنده ایشان در طول تحصیل بسیار بهره بردم. همواره، مرهون لطف و عنایتشان خواهم بود.

همچنین از اساتید محترم رشته جامعه‌شناسی، آقایان دکتر منوچهر محسنی و دکتر عماد افروغ که حمایت بی‌دریغشان حامی و راهگشای من در انجام این تحقیق بوده است کمال تشکر و امتنان را دارم.

چکیده

در این مطالعه انزوای اجتماعی بعنوان یک مفهوم کلیدی و مسئله اساسی مورد توجه قرار گرفته است. بررسی ادبیات موضوع نشان می‌دهد که در چند دهه اخیر توجه محققان بیش از پیش به علل و همچنین پیامدهای آن در دو سطح خرد (تهدید سلامت جسمی و روانی افراد) و کلان (اختلال در توسعه و پیشرفت جامعه در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی) جلب گردیده است.

در این تحقیق انزوای اجتماعی به معنای «فقدان یا تضعیف اتصال (ات) فرد با سایر افراد، گروه(ها) و جامعه» تعریف شده و با تأکید بر عنصر رابطه‌ای و براساس شاخص‌هایی چون میزان روابط خانوادگی، روابط محلی (روابط همسایگی، روابط معاملاتی محلی)، روابط فرامحلی (تعاملات مستقیم، تعاملات با میانجی)، پیوندهای انجمنی (عضویت در انجمن‌های داوطلبانه) و سرمایه اجتماعی ابزاری مورد سنجش قرار گرفته است.

تحقیق حاضر قصد دارد علل و پیامدهای انزوای اجتماعی را مورد بررسی قرار دهد. این تحقیق از نوع پیمایشی است که طی آن با ۷۳۴ نفر از شهروندان تهران و کرمان بین سنین ۲۰ تا ۷۰ سال مصاحبه شده است. حجم نمونه به ترتیب برای دو شهر مذکور معادل ۵۳۰ و ۲۰۴ نفر می‌باشد. برای تحلیل داده‌ها از مدل‌سازی خطی سلسله مراتبی استفاده شده است. یافته‌ها نشان می‌دهند که متغیرهای توسعه اقتصادی - اجتماعی منطقه، ثبات ساکنین و ناهمگونی در سطح ساختی، اعتماد، امنیت، تعدد گروه‌ها و هویت‌ها و درک از بی‌نظمی اجتماعی در سطح فردی، اثرات مؤثر و معنی‌داری بر جنبه‌های مختلف روابط و پیوندهای اجتماعی دارند.

همچنین میزان روابط و پیوندهای اجتماعی به نوبه خود تأثیر معنی‌داری را بر پیامدهای انزوای اجتماعی نشان می‌دهند، به نحوی که با گسترش و تقویت روابط و پیوندهای اجتماعی، احساس تنهایی، احساس عجز و یأس اجتماعی کاهش و در مقابل تحمل اجتماعی افزایش می‌یابد.

واژه‌های کلیدی: انزوای اجتماعی، اجتماع، همسایگی، شبکه اجتماعی، سرمایه اجتماعی، حمایت اجتماعی،

اعتماد اجتماعی.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
فصل اول: مقدمه و کلیات طرح تحقیق	
۲	۱-۱- مقدمه و اهمیت موضوع
۶	۲-۱- تعریف مسأله و بیان اصلی تحقیق
۱۲	۳-۱- سوالات تحقیق
۱۲	۴-۱- فرضیه‌های تحقیق
۱۳	۵-۱- روش انجام تحقیق
فصل دوم: بررسی ادبیات موضوع	
۱۷	۱-۲- تعریف موضوع
۲۱	۲-۲- انزوای اجتماعی به مثابه یک ایده (ریشه‌های فکری و فلسفی)
۲۶	۳-۲- انزوای اجتماعی و سنخ‌شناسی اجتماع و جامعه
۳۷	۴-۲- انزوای اجتماعی و اجتماع شهری
۳۹	۱-۴-۲- اجتماع ارضی
۳۹	۱-۴-۲-۱- تعریف
۴۹	۲-۴-۲-۱-۲- مکتب شیکاگو
۶۸	۲-۴-۲- اجتماع غیرارضی
۷۰	۱-۴-۲-۲- شبکه اجتماعی

عنوان

صفحه

۲-۲-۴-۲- دوام و تغییر اجتماع از گروه‌های همسایگی به شبکه‌های اجتماعی	۷۶
۲-۲-۴-۳- شبکه‌های اجتماعی و انجمن‌های داوطلبانه	۸۱
۲-۲-۴-۴- تئوری منابع و سرمایه اجتماعی	۸۶
۲-۵- انزوای اجتماعی و اجتماع جامعه‌ای	۹۴
۲-۶- جهانی شدن و سرنوشت اجتماع	۱۰۳
۲-۶-۱- جدایی مکان از محل	۱۰۳
۲-۶-۲- هویت تدافعی	۱۰۷
۲-۶-۳- انزوای اجتماعی و اجتماع مجازی	۱۱۰
۲-۷- خلاصه و نتیجه‌گیری (چارچوب نظری تحقیق)	۱۱۴
۲-۷-۱- مدل تحلیلی	۱۱۶
۲-۷-۲- فرضیه‌های تحقیق	۱۳۶

فصل سوم: روش تحقیق

۳-۱- مفهوم‌سازی انزوای اجتماعی	۱۳۹
۳-۱-۱- تعاریف عملیاتی شاخص‌های تشکیل دهنده انزوای اجتماعی	۱۴۱
۳-۱-۲- تعریف عملیاتی سایر متغیرها	۱۴۲
۳-۱-۲-۱- تعریف عملیاتی متغیرهای در سطح فردی	۱۴۲
۳-۱-۲-۱-۱- مقیاس‌سازی	۱۴۳
۳-۱-۲-۱-۲- روائی	۱۴۸
۳-۱-۲-۲- تعریف عملیاتی متغیرهای در سطح ساختی	۱۴۹
۳-۲- جامعه آماری و جمعیت تحقیق	۱۵۲
۳-۲-۱- نمونه‌گیری	۱۵۳
۳-۲-۲- شیوه نمونه‌گیری	۱۵۴

۱۵۴	۱-۲-۲-۳- انتخاب مناطق
۱۵۷	۲-۲-۲-۳- انتخاب محلات و شهرکها
۱۵۹	۳-۲-۲-۳- انتخاب واحد مسکونی و فرد پاسخگو
۱۶۰	۴-۲-۲-۳- خلاصه بحث جامعه آماری و نمونه گیری
۱۶۱	۳-۳- تحقیقات مقدماتی
۱۶۲	۴-۳- تحقیقات اصلی
۱۶۲	۵-۳- استخراج

فصل چهارم: نتایج تحقیق

۱۶۴	۱-۴- مشخصات پاسخگویان
۱۶۴	۱-۱-۴- سن
۱۶۵	۲-۱-۴- جنس
۱۶۵	۳-۱-۴- وضعیت تأهل
۱۶۶	۴-۱-۴- قومیت
۱۶۶	۵-۱-۴- مدت اقامت در منطقه مسکونی
۱۶۷	۶-۱-۴- تحصیلات
۱۶۸	۷-۱-۴- وضعیت شغلی
۱۶۹	۸-۱-۴- درآمد
۱۷۱	۲-۴- توزیع فراوانی گویه‌ها بر حسب شاخص‌های انزوای اجتماعی در نمونه کل
۱۷۱	۱-۲-۴- روابط خانوادگی
۱۷۴	۲-۲-۴- روابط یا پیوندهای محلی
۱۷۹	۲-۲-۲-۴- روابط معاملاتی محلی
۱۸۱	۳-۲-۴- روابط فرامحلی یا پلهای بیرونی

عنوان

صفحه

- ۱۸۲ ۴-۲-۳-۱- تعاملات مستقیم
- ۱۸۶ ۴-۲-۳-۱- مقایسه روابط محلی و فرامحلی
- ۱۸۷ ۴-۲-۴- پیوندهای انجمنی (سرمایه اجتماعی همبسته) و سرمایه اجتماعی ابزاری
- ۱۸۸ ۴-۲-۴-۱- پیوندهای انجمنی
- ۱۸۹ ۴-۲-۴-۲- سرمایه اجتماعی ابزاری
- ۱۹۲ ۴-۳- توصیف آماری شاخص‌های جزء بر حسب شهر
- ۱۹۲ ۴-۳-۱- شاخص روابط خانوادگی
- ۱۹۳ ۴-۳-۲- شاخص روابط محلی
- ۱۹۷ ۴-۳-۳- شاخص روابط فرامحلی
- ۱۹۷ ۴-۳-۳-۱- تعاملات مستقیم
- ۱۹۹ ۴-۳-۳-۲- تعاملات با میانجی
- ۲۰۱ ۴-۳-۳-۳- شاخص ترکیبی روابط فرامحلی
- ۲۰۲ ۴-۳-۴- پیوندهای انجمنی
- ۲۰۳ ۴-۳-۵- شاخص سرمایه اجتماعی ابزاری
- ۲۰۵ ۴-۳-۶- شاخص ترکیبی روابط و سرمایه اجتماعی
- ۲۰۷ ۴-۴- بررسی روابط معاشرتی در همسایگی و خارج از آن (ورای همسایگی)
- ۲۰۸ ۴-۴-۱- بررسی روابط معاشرتی در همسایگی
- ۲۰۹ ۴-۴-۲- بررسی روابط معاشرتی در ورای همسایگی
- ۲۱۱ ۴-۴-۳- بررسی روابط صمیمی (سهیم شدن در اندیشه و احساس)
- ۲۱۳ ۴-۴-۴- شاخص کلی روابط معاشرتی و صمیمی
- ۲۱۴ ۴-۴-۵- روابط معاشرتی و نوع شبکه‌های اجتماعی
- ۲۱۷ ۴-۵- بررسی و توصیف متغیرهای مستقل

عنوان

صفحه

۲۱۷	۴-۵-۱- بی اعتمادی و سوءظن
۲۲۰	۴-۵-۲- احساس ناامنی و ترس
۲۲۲	۴-۵-۳- تعدد گره‌ها و هویت‌ها (روابط بین گروهی)
۲۲۵	۴-۵-۴- عام‌گرایی
۲۲۷	۴-۶-۶- تحلیل انزوای اجتماعی بر حسب متغیرهای پیشینه‌ای
۲۲۷	۴-۶-۱- شهر و انزوای اجتماعی
۲۲۹	۴-۶-۲- جنسیت و انزوای اجتماعی
۲۳۱	۴-۶-۳- وضعیت تأهل و انزوای اجتماعی
۲۳۴	۴-۶-۴- قومیت و انزوای اجتماعی
۲۳۶	۴-۶-۵- وضع فعالیت و انزوای اجتماعی
۲۳۷	۴-۶-۶- محدوده فعالیت و انزوای اجتماعی
۲۳۹	۴-۶-۷- وضع مالکیت و انزوای اجتماعی
۲۴۲	۴-۶-۸- الگوی سکونت و انزوای اجتماعی
۲۴۵	۴-۷-۷- تحلیل رگرسیون خطی سلسله مراتبی انزوای اجتماعی (نمونه کل)
۲۶۶	۴-۷-۱- تحلیل رگرسیون خطی سلسله مراتبی انزوای اجتماعی (تهران)
۲۷۱	۴-۷-۲- تحلیل رگرسیون اثرات متغیرهای مستقل بر انزوای اجتماعی (کرمان)
۲۷۶	۴-۷-۳- بررسی تأثیرات متغیرهای مستقل بر شاخص ترکیبی روابط و سرمایه اجتماعی
۲۷۸	۴-۸-۸- انزوای اجتماعی و پیامدهای آن
۲۷۸	۴-۸-۱- یأس اجتماعی (ناامیدی)
۲۸۰	۴-۸-۲- احساس عجز
۲۸۳	۴-۸-۳- احساس تنهایی
۲۸۴	۴-۸-۴- تحمل اجتماعی

عنوان

صفحه

- ۴-۸-۵- بررسی رابطه انزوای اجتماعی با یأس اجتماعی، احساس عجز..... ۲۸۶
- ۴-۸-۶- بررسی رابطه شاخصهای تشکیل دهنده انزوای اجتماعی با یأس اجتماعی، احساس عجز..... ۲۸۷
- ۴-۸-۷- تحلیل رگرسیون اثرات ابعاد انزوای اجتماعی بر یأس اجتماعی، احساس عجز، احساس تنهایی و تحمل اجتماعی..... ۲۹۰
- ۴-۸-۸- الگوسازی معادلات ساختاری..... ۲۹۵
- ۴-۸-۹- تحلیل رگرسیون خطی سلسله مراتبی پیامدهای انزوای اجتماعی..... ۳۰۰
- ۴-۸-۱۰- تحلیل رگرسیون خطی سلسله مراتبی انزوای اجتماعی..... ۳۰۳
- ۴-۸-۱۱- خلاصه بحث رابطه انزوای اجتماعی با پیامدهای آن..... ۳۰۵

فصل پنجم: خلاصه، نتیجه‌گیری و پیشنهادات

- ۵-۱- بررسی و سنجش انزوای اجتماعی..... ۳۰۹
- ۵-۱-۱- سطح روابط خانوادگی..... ۳۰۹
- ۵-۱-۲- روابط محلی..... ۳۱۰
- ۵-۱-۳- روابط فرامحلی..... ۳۱۱
- ۵-۱-۴- پیوندهای انجمنی..... ۳۱۳
- ۵-۱-۵- سرمایه اجتماعی ابزاری..... ۳۱۳
- ۵-۲- بررسی علل و عوامل مؤثر بر انزوای اجتماعی..... ۳۱۴
- ۵-۳- انزوای اجتماعی و پیامدهای آن..... ۳۲۱
- ۵-۴- پیشنهادات..... ۳۲۶
- ۵-۴-۱- پیشنهادهای پژوهشی..... ۳۲۶
- ۵-۴-۲- پیشنهادهای اجرایی..... ۳۲۷
- منابع فارسی..... ۳۳۱
- منابع لاتین..... ۳۳۶

ضمائم

ضمیمه الف - فهرست مهمترین محلات و شهرکهای مناطق بیست گانه تهران	۳۴۷
ضمیمه الف - فهرست مهمترین محلات و شهرکهای مناطق سه گانه کرمان	۳۵۴
ضمیمه ب - جدول اعداد تصادفی «۱»	۳۵۶
ضمیمه ب - جدول اعداد تصادفی «۲»	۳۵۷
پرسشنامه	۳۵۸
چکیده انگلیسی	۳۷۶

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۴۳	جدول ۱-۲- معرفی عملیاتی ابعاد سازمانی اجتماع (همسایگی).....
۴۵	جدول ۲-۲- گزیده‌ای از تعاریف، همسایگی و اجتماعات مبتنی بر مکان.....
۴۷	جدول ۳-۲- تعریف و کارکرد ابعاد عاطفی مهم اجتماعات مبتنی بر مکان در شهرها.....
۴۹	جدول ۴-۲- نردبان تعامل اجتماعی.....
۱۴۵	جدول ۱-۳- گویه‌های سنجش انزوای اجتماعی و سایر متغیرهای مورد بررسی.....
	جدول ۲-۳- ضریب روائی شاخصهای تشکیل دهنده انزوای اجتماعی و سایر متغیرهای مورد بررسی.....
۱۴۹	متغیرهای مورد بررسی.....
۱۵۰	جدول ۳-۳- رده بندی مناطق شهر تهران بر حسب توسعه یافتگی اقتصادی - اجتماعی.....
۱۵۶	جدول ۴-۳- جمعیت مناطق تهران و تعداد نمونه در هر منطقه.....
۱۵۷	جدول ۵-۳- جمعیت مناطق کرمان و تعداد نمونه در هر منطقه.....
۱۵۸	جدول ۶-۳- فهرست محلات و شهرکهای مناطق بیستگانه تهران در نمونه.....
۱۵۹	جدول ۷-۳- فهرست محلات و شهرکهای مناطق سه گانه کرمان در نمونه تهران.....
۱۶۴	جدول ۱-۴- توزیع فراوانی نسبی سن بر حسب شهر.....
۱۶۵	جدول ۲-۴- توزیع فراوانی نسبی جنس بر حسب شهر.....
۱۶۵	جدول ۳-۴- توزیع فراوانی نسبی وضعیت تأهل بر حسب شهر.....
۱۶۶	جدول ۴-۴- توزیع فراوانی نسبی قومیت بر حسب شهر.....